

چهارمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

نقش جداره در ارتقاء کیفیت منظر خیابان محلی (نمونه موردی خیابان لنبان اصفهان)

مهرنوش سقایی

دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری

Mehrnoosh.saghaei@gmail.com

چکیده:

امروزه مردم بیشترین زمان خود را چه برای طی کردن مسیر از خانه به محل کار خود، مدرسه و ... و چه برای گردش و تفریح در خیابان ها سپری می کنند. خیابان ها دومین مکانی هستند که انسان ها پس از خارج شدن از خانه ی خود یا همان مکان اول، با آن در تماس هستند. بنابر این هم از آن تأثیر می پذیرند و هم از آن تأثیر می گیرند. خیابان به عنوان منظر شهری که در دید تمامی شهروندان قرار می گیرد می بایست جاذب بوده و بیننده را دچار خستگی و یکنواختی و نا امنی نکند.

جداره های خیابان ها از مهمترین عناصر منظر شهری محسوب می شوند که بیش از مجموعه ای از مغازه هاست که در کنار هم قرار گرفته اند. وجود جداره های مخروبه، تاریکی جداره های خیابان لنبان در شب حس امنیت را از بین برده و بر ادراک ناظر اثر سو می گذارد، همچنین وجود کاربری های نا سازگار مانند اوراقی ها و لوازم یدک فروشی ها - که به صورت کاربری متمرکز در این محله می باشند- با منطقه مسکونی نه تنها مخل آسایش ساکنین گشته بلکه جداره ی خیابان را نا همگون و زشت کرده است.

با توجه به اینکه محله ی لنبان یکی از پرجمعیت ترین محله های اصفهان - طبق آمار سال ۱۳۹۲ شهرداری اصفهان ۹۸۲۶ نفر می باشد، است و آلوده شدن مردم در محله زیاد است، لذا بررسی تأثیر جداره ها بر ارتقای کیفیت این محله ضروری است. در راستای موضوع فوق این تحقیق با استفاده از روش توصیفی و کتابخانه ای و مشاهده میدانی و پرسشنامه به بررسی تأثیر جداره بر ارتقاء کیفیت منظر شهری در خیابان لنبان اصفهان می پردازد و به دنبال رسیدن به این است که آیا جداره های خیابان و نماهای ساختمان بر آسایش و ایمنی شهروندان مؤثر است و آیا جداره های خیابان و نماهای ساختمان بر زیبایی بصری شهر تأثیر دارد؟ نتایج حاصل مشخص می کند که عدم همخوانی و هماهنگی در جداره های خیابان لنبان شدیداً جلب توجه می کند. گویا مجموعه ای از ساختمان های منفرد، بدون هیچ ارتباط و پیوندی، به طور تصادفی در کنار یکدیگر قرار گرفته اند و بی هیچ قانونمندی، بدنه فضاهای شهری را تشکیل داده اند. حال آنکه جداره های شهری که در دوران های مختلف شکل گرفته است، در واقع نمایانگر شخصیت شهر و حامل ارزش های فرهنگی و محیطی یک جامعه محسوب می شود.

واژگان کلیدی: جداره، منظر، خیابان محلی، سیمای شهر

چهارمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

مقدمه:

چگونگی نقش جداره در ارتقاء کیفیت منظر خیابان محلی از مباحث حائز اهمیت در طراحی شهری بوده است. خیابان به عنوان یک شریان ارتباطی، زیر بنایی ترین عنصر در ساختار کالبدی هر مجموعه ی زیستی به شمار می آید. خیابان های شهری مکان هایی هستند که تعاملات اجتماعی و جنب و جوش شهری در آن ها به حداکثر کمی و کیفی خود رسیده، ذهن شهروندان را انباشته از خاطرات جمعی و ذهنیت های مشترک راجع به نوع چگونگی حیات مدنی می گردانند و زمینه رویارویی های اجتماعی و اعتراضات سیاسی است. (کیانی، ۱۳۸۳: ۲۴۵)

خیابان های شهری و منظر آنها کلیت شهر به مثابه یک متن را آشکار می سازد و امکان قرائت و خوانش این متن را فراهم می آورد. در این راستا، جداره ی خیابان بخش اصلی کالبد خیابان است که در واقع شکل دهنده سیمای شهری است و به عنوان مهمترین عامل تعیین کننده منظر خیابان، نقش بسزایی در درخشان کردن و پر اهمیت کردن منظر شهر و ارتباط انسان با شهر و محیط دارد. (قلم سیاه، ۱۳۵۷: ۲۱۱)

نمای هر ساختمان مؤثر در مجموعه شهری است که در آن حضور دارد و این تأثیر را در بدنه خیابان ها یا میدان ها که در آن قرار گرفته است می گذارد. (hamshahrionline.ir) از آنجا که سیمای شهری در طی دوره های مختلف تاریخی در بستر زمان شکل می گیرد، دارای ارزش کالبدی و ذهنی است که نشانگر هویت یک جامعه بوده و بخشی از میراث فرهنگی آن به شمار می رود. در دوران معاصر، جداره خیابان در اثر تحولات کالبدی مختلف دستخوش دگرگونی های بسیاری شده است. خیابانهای سرزنده و پرنشاط، دارای جداره های قوی و متنوع می باشند که با توجه به امکانات امروزی و دگرگونی ها می توان نه تنها خیابان بلکه متأثر از آن ها شهری سرزنده و پرنشاط داشت.

۱. پیشینه تحقیق

کاظمی (۱۳۹۲) در تحقیقی تحت عنوان بررسی نقش رنگ در فضای و تأثیر آن بر ادراک انسان ها، نمونه موردی خیابان شریعی شهر تبریز، به بررسی نقش رنگ در فضای شهری و بر ادراک مردم پرداخته است و به این نتیجه رسید که ظاهر کالبد فضای شهری بر روحیه افراد تأثیرگذار است. ناهماهنگی و ناهمگونی رنگی در بدنه های این خیابان سبب ایجاد آشفتگی در سیمای کالبد شهر می شود و منطقه شهری بی هویتی را برای شهروندان به وجود می آورد. از این رو با استفاده صحیح از مصالح بومی و تلفیق آن ها با شرایط جدید ساخت و ساز و بهره گیری از تجربه متخصصین کارآمد می توان معماری همخوان با فرهنگ مردم و اقلیم را احیا نموده و گسترش داد.

مردانی (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان چهارباغ اصفهان الگوی شانزلیزه پاریس، به بررسی بازسازی جداره ی جدید چهارباغ عباسی اصفهان پرداخته و به این نتیجه رسیده است که وقتی بافت نوسازی شده را با مجموع خیابان مقایسه می کنیم هیچ ارتباطی نمی توانیم میان آن ها پیدا کنیم و می توان گفت بافت نوساز چهارباغ هیچ رنگ و بویی از هویت ایرانی و اسلامی نبرده است.

توسلی (۱۳۷۹) در پژوهشی تحت عنوان طراحی شهری خیابان کارگر تهران، با بررسی جداره های خیابان به این نتیجه رسید که با اعمال تغییرات خیابان کارگر در جداره ی خود، بافتی نوساز و همخوان با کل خیابان را دارا می باشد که تغییری سازنده و در خور محیط و موقعیت است.

جان نش (۱۹۲۷) در پروژه ای تحت عنوان طراحی خیابان ریجنت لندن با هدف اینکه در آینده به یک میدان بزرگ تبدیل خواهد شد تا هر کس که کاری به جز قدم زدن و سرگرم نمودن خود ندارد، میتواند به آنجا بیاید، با اعمال تغییراتی در خیابان و ایجاد گره به صورت طرح ایجاد کلیسای دایره ای شکل «آل سولز» به هدف خود رسید.

آتشین بار (۱۳۹۱) در تحقیقی تحت عنوان از گذر تا خیابان با بررسی اسناد شهری پاریس در شش دهه گذشته به تحلیل و ارزیابی اقدامات صورت گرفته در خیابان فلاندر با تکیه بر نحوه شکل گیری نمای این خیابان در دوره های مختلف و نتایج

چهارمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

حاصل از رویکردهای اتخاذ شده در نوسازی آن پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که اجرای دو پروژه بزرگ و صرف هزینه های زیاد نشان از تلاش شهرداری پاریس برای تبدیل فلاندر به شانزه لیزه شمال بر اساس طرح جامع نیمه دوم قرن ۲۰ دارد. در نهایت سه شخصیت سواره محوری، گسست پذیری و عامی که نتیجه تحلیل منظر خیابان فلاندر در سه شاخص عملکردی، زیباشناسی و هویتی هستند نشان از شکست پروژه های اجرا شده در خیابان فلاندر دارد در حقیقت که نما و سیمای خیابان فلاندر در طی سالها جدای از بُن و هویت خود شکل گرفت و رشد کرد. این خیابان جاذبه گردشگری کمتری نسبت به خیابانهای هم تراز خود داشته و اهمیت آن بیشتر در نقشه های ترافیکی قابل لمس است.

۲. تعاریف و مبانی نظری

منظر: منظر شهری در این وجه، مشتمل بر چشم اندازی است که در مقابل دیدگان ناظر قرار می گیرد. (نقی زاده، ۱۳۸۹: ۱۴-۱۲) به این ترتیب، بسته به موقعیت ناظر، منظر شهری می تواند در مقیاس های متفاوتی مطرح شود که اهم آنها عبارت اند از:

- منظر شهر از دید کسانی که در ارتفاعات بالا (مثل داخل هواپیما یا ارتفاعات مجاور شهرها یا نقاط مرتفع داخل شهرها (قرار دارند که اصطلاحاً به نگاه پرنده موسوم است. در این زمینه میزان ارتفاع، جهت دید ناظر، زمان نظاره و وسعت محدوده نظاره شده، در تعریف ناظر از منظر، مؤثر هستند. (نقی زاده، ۱۳۸۹: ۱۴-۱۲)

- منظر شهر از دید کسانی که در ارتفاعی متوسط مثل کنار پنجره ساختمانها یا بام ساختمان های با ارتفاع متوسط و کوتاه به شهر مینگرند: در این زمینه نیز میزان ارتفاع ناظر و همچنین جهت و هنگام نظاره، در تعریف منظر شهر تأثیر دارند. (نقی زاده، ۱۳۸۹: ۱۴-۱۲)

- منظر شهر از دیدگاه کسانی که در فضاهای شهری در حرکت هستند: ویژگی های این طبقه از منظر شهری، با سرعت ناظر، با نوع وسیله حرکت دهنده، با موقعیت ناظر در فضاهای شهری و با جهت حرکت او ارتباط مستقیمی دارند. (نقی زاده، ۱۳۸۹: ۱۴-۱۲)

- منظر شهر از نگاه کسانی که در فضاهایی متفاوت حضور دارند: این نوع منظر نیز بسته به نوع فضا (خیابان، میدان، کوچه، پارک و امثالهم)، جهت ناظر، موقعیت وی و همچنین سابقه ذهنی او از فضاهای شهری (اعم از فضای حاضر، فضاهای مشابه آن و سایر فضاهای شهری)، به علاوه دانش و آگاهی های او در مورد فضا، قابل تعریف است. (نقی زاده، ۱۳۸۹: ۱۴-۱۲)

منظر شهری: مفاهیم منظر شهری اولین بار توسط "گوردن کالن" عنوان شد. براساس تعریف وی، منظر شهری عبارت است از: "هنر یکپارچگی بخشیدن بصری و ساختاری به مجموعه ساختمان ها، خیابان ها و مکان هایی می داند که محیط شهری را می سازند. (طیبیان، ۱۳۹۱: ۱۲۵) وی منظر هر شهری را پاسخی به رفتارهای انسانی، وضعیت آب و هوایی، فاکتورهای ایمنی و به بیان دیگر مداخله های ماهرانه در چارچوب افزایش توانایی های محیط می داند. کالن معتقد است برداشت هر شخصی از منظر شهری متأثر از حس بینایی، حس مکان و محتوای محیطی است که فرد در آن قرار می گیرد. (محمودی، ۱۳۸۵: ۱) بسیاری از متخصصین، ماهیت منظر را عینی و در ارتباط با فرآیند ادراک محیط عنوان نموده اند. براساس نظر آنان، منظر شهری آن بخش از محیط یا فرم شهر است که بر روی کنش و واکنش شخص و نتایج اعمال وی مؤثر است. در منظر شهری است که بخشی از اطلاعات محیط بالقوه به کیفیتی مستقیماً محسوس تبدیل می شود. بدین ترتیب منظر شهری جنبه عینی یا قابل ادراک محیط است که به نوبه خود دارای فرم، عملکرد و معناست. (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۲۵-۲۰)

جداره: جداره ها سطوح عمودی تعریف کننده ی یک معبرند. جداره یا بدنه فضا بخش اصلی کالبدی یک فضا را تشکیل می دهد در حقیقت این عنصر کیفیت یک فضای وابسته را مشخص می کند و به آن مفهوم محیطی می بخشد. (طباطبایی، ۱۳۹۰: ۱)

خیابان محلی: این فضاها در شهرسازی رایج، به جمع کننده ها مشهورند. در گذشته نه چندان دور کوچه ها و بن بست ها به معابری ختم می شدند که عامل پیوند دهنده اجزای محله به یکدیگر بود. برخی از این معابر نیز عامل ارتباط بین محلات

چهارمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

همجوار بودند. ابن معابر که در گذشته گذشته گذر یا راسته محله نامیده می شدند، نقش ستون فقرات محله را ایفاء می نمودند. راسته محلات محل تردد تمامی ساکنان محله بود. در این معابر دوستی جای خود را به آشنایی ها می داد. (پاکزاد، ۱۳۸۶) این گذرها آخرین رده بندی شبکه ارتباطی بوده و دسترسی به واحدها و مجموعه های مسکونی را فراهم می آورد. سرعت طرح در این گونه گذرگاه ها ۳۰ کیلومتر در ساعت پیشنهاد میگردد. نقش دسترسی نیز می بایست در این گونه معابر به نحوی عمل نمایند که از عملکرد اجتماعی آن کاسته نشود. بدین منظور افراد پیاده مجازند که در هر نقطه ای که بخواهند از عرض خیابان عبور کنند. (Isfahan.ir) در خیابانهای محلی، هر سه نقش جابجایی، دسترسی و اجتماعی اصلی اند و به آنها توجه یکسان میشود. از آنجا که بطور طبیعی غلبه با وسایل نقلیه موتوری است، رعایت نقش اجتماعی ایجاب می کند که سرعت و حجم ترافیک موتوری به شدت تحت نظر گرفته شود. (mrudo.ir)

ارزش سیمای شهر از دیدگاه های مختلف

شهر پدیده ای پویا و در حال تحول است، از این رو سیمای کلی شهر نیز دارای همین ویژگی بوده و همواره در حال تغییر خواهد بود. این تغییرها تحت تأثیر شرایط اجتماعی و فرهنگی گاه سریع و گاه کند هستند. تیبالدز نیز بر این نکته تأکید داشته و بیان می دارد که "شهرها و محیط های شهری ذاتاً و پیوسته در حال تغییر و تحول هستند. اینها محیط هایی پویا و نه ایستا هستند و بر همین اساس، این موضوع باید در روندهای طراحی، ساخت و مدیریت در نظر گرفته شود." (تیبالدز، ۱۳۸۳: ۱۱۱)

- برت برولین (برت برولین، ۱۹۸۰: ۱۳) در کتاب "معماری زمینه گرا" علت عدم سازگاری بناهای امروزی با زمینه و ایجاد سیمای شهری ناهمگون و مغشوش را در نگاه دوران مدرن می داند. وی عنوان می کند که: "ضرورت بیان خود و ارائه طرحی متفاوت با محیط که بیانگر خلاقیت معمار باشد باعث شده که این ایده مطرح شود که اثر باید به لحاظ فرم و ایده خارق العاده باشد، از این رو معمار باید دارای نبوغ درونی باشد." در حالیکه اکثر معماران ... می توانند سازگار با زمینه طراحی کنند، اما مانع روانی درونی که بر اساس تعریف خلاقیت شکل گرفته، مزاحم است. نکته در این است که این بی توجهی و انکار زمینه اساساً ماهیت خودمحورانه و ضد اجتماعی حرکت مدرن را نشان می دهد.

- به عقیده "کوین لینچ" شهرساز آمریکایی، خوانایی یا وضوح بصری سیمای شهری این است که به آسانی بتوان اجزاء شهری را شناخت و بتوان آنها را در ذهن، در قالبی به هم پیوسته به یکدیگر ارتباط داد. یکی از مهم ترین عناصر در خیابان که در خوانایی آن نقش بسزایی دارد همانا نما و جداره ساختمان ها و بناها می باشد. (بهداری، ۱۳۹۲: ۲)

- ادواردز بیان می کند که: این نسل از معماران ساختمان های بی نظیری را به صورت منفرد خلق کرده اند، اما راز وحشتناکی که تدریجاً آشکار می شود آن است که آن ها هنوز نمی توانند خیابانی را مانند آنچه صدها سال پیش خلق می شد، بوجود آورند (Edwards, 1924: 45).

او تا آنجا پیش می رود که تأثیر معماری بد را بدتر از کتاب های بد می داند چرا که کتاب های بد نمی توانند بر کتاب های خوب اثر بگذارند، در حالیکه ساختمان های بد می توانند بر ساختمان های خوب اثر منفی بگذارند چرا که ساختمان های عالی و بی نظیر جهان اگر در شهر قرار گرفته باشند، بی ارتباط با محیط پیرامونی خود نیستند. (رضازاده، ۱۳۸۹: ۳۸)

ادواردز به نگرانی معماران از بروز یکنواختی اشاره می کند و سپس بیان می دارد که یکنواختی، حاصل تداوم ساختمان های مجاور نیست بلکه حاصل تکرار عناصر آن ها است. او سپس نشان می دهد که یک نمای خیابانی متداوم می تواند متنوع و در عین حال به قول وی: اجتماعی یا قابل معاشرت باشد. در نهایت می گوید که طراحان بایستی بنای طراحی شده خود را در کنار سایر بناها در ذهن به تصویر کشند و تنها به کیفیت بنای خود نیندیشند. (رضازاده، ۱۳۸۹: ۳۸)

- هدمن و یازوسکی نیز مانند ادواردز عنوان می کنند که گاه بی توجهی و سهل انگاری نسبت به هماهنگی ساختمان

چهارمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

های جدید با زمینه موجود به نوعی مقابله طراحانه منجر می شود بطوری که بیننده ممکن است به این نتیجه برسد که هدف طراح نفی کامل همه ساختمان های پیرامون بوده است. (هدمن، ۱۷:۱۳۸۷) و همچنین بر جداره ها و سیمای شهر نیز تأکید داشته و معتقدند که بیننده تحت تأثیر نمای بصری اطراف خود قرار می گیرد. (رضازاده، ۱۳۸۹: ۳۸)

سیمای شهر : کیفیت های بصری متغیری از فضای شهری می باشد که ناظر در حرکت و گذر زمان از محیط دریافت می نماید. (نقی زاده، ۱۳۸۹: ۲۵)

سیمای جداره ی شهری : سیمای کالبد فضای شهری از همجواری ها، محصوریت و زمینه تأثیر می پذیرد یک بدنه افزون بر تقسیمات عمودی (محدوده های ساختمان ها) محدوده های عمودی نیز دارد. بدنه یا به یک گذر می رسد که نبش پدید می آید و یا با زاویه به بدنه ی دیگری برخورد می کند که در این حالت کنج پدید می آید. بدنه ها از سوی دیگر محدود به زمین و آسمان اند. فصل مشترک سطح بدنه با آسمان، خط آسمان و محل برخورد آن با کف، خط زمین است که جملگی محدوده های افقی یک بدنه را تشکیل می دهند. (بیگدلی، ۱۳۸۲: ۴۱)

• در نگاه «لینچ» شهر مانند یک بنای نفیس معماری، ساختمانی است که در فضا قد بر می افرازد، با این تفاوت که مقیاسی بزرگتر دارد و تنها با گذشت زمان شکل خود را می یابد. (لینچ، ۱۳۸۵: ۹) با این نگاه لینچ به دنبال پیدا کردن فرم خوب شهر، کیفیت بصری در شهر را مد نظر قرار می دهد و خوانایی محیط را بررسی می کند و برای دریافت آن، به دنبال کشف تصاویر ذهنی شهروندان از شهر است؛ تصاویری که تنها به شرح کیفیت کالبدی و بصری محیط خواهد پرداخت. (آتشین بار، ۱۳۸۸: ۷۲)

• گوردن کالن، با تأکید بر اثرات حسی که منظر می تواند بر ساکنین و بازدیدکنندگان شهری داشته باشد، خواستار ایجاد لذت بصری در مقیاس شهر می شود. کالن منظر شهری را به چشم اندازه های بزرگ کلان شهر، پارک، حوزه های صنعتی، اراضی مصنوعی و طبیعت وحشی تقسیم می کند و با تأکید بر هنر «تناسبات» به دنبال برقراری نظمی معقول میان عناصر محیطی و از آن طریق منظر شهری مطلوب است. (آتشین بار، ۱۳۸۸: ۷۲)

بررسی اثرات بصری که یک شهر می تواند بر روی مردمی که در آن زندگی و یا از آن دیدن می کنند، داشته باشد مورد تأکید وی است و چنین فرضی های را درباره اجتماع ساختمانی ها نیز صادق می داند. (آتشین بار، ۱۳۸۸: ۷۲)

• سید امیرسعید محمودی، منظر شهری را واقعیتی عینی می داند که در مشاهده هر فرد به دیده می آید : "به عبارت دیگر منظر شهری توصیفی است از واقعیت موجود کالبد یک شهر که این توصیف، فارغ از تصویری است که به واسطه تجربیات فرد مشاهده کننده در ذهن او نقش می بندد". (محمودی، ۱۳۸۵: ۵۸)

درنگاه وی اگر چه منظر شهری واقعیتی سه بعدی است، اما در موقعیتی خاص، منظر شهری ویژگی های دو بعدی پیدا می کند (مانند خط آسمان) که در این حالت عوامل سازنده منظر، سطح، صفحه، خط و نقطه خواهد بود. (آتشین بار، ۱۳۸۸: ۷۲)

• جهان شاه پاکزاد، در مقال های تحت عنوان "سیمای شهر، آنچه کوبین لینچ از آن می فهمید" به بررسی و نقد مفهوم Image در کتاب لینچ می پردازد. وی در این مقاله می نویسد : باید گفت که منظور کوبین لینچ از Image، منظر، یا آنچه که به چشم آید، نبوده، بلکه تصویر ذهنی ای است که از یک منظر عینی در ذهن ایجاد میشود. (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۲۵) در نگاه وی منظر، چیزی است عینی و منظر ذهنی معنایی نخواهد داشت جز چیزی که به چشم آید ولی به چشم دل. در واقع پاکزاد نگاه منظرین به شهر ندارد اما مفهوم تصویر ذهنی برای وی بسیار مهم است. (آتشین بار، ۱۳۸۸: ۷۲)

• کامران ذکاوت، برخلاف بسیاری از نظریه پردازان در حوزه شهر، واژه View را معادل منظر تصور می کند. (ذکاوت، ۱۳۸۵: ۳۷) و آن را حوزه قابل رویت از یک نقطه، یک مسیر و مکان ویژه می داند. ذکاوت برای کنترل منظر شهر، چک لیست هایی را ارائه می دهد که همه آنها حاوی پرسش های متعددی از کالبد شهر است و در قالب عناوین کلی پروفیل منظر گسترده کریدورهای بصری، دروازه های بصری به مرکز شهر و کریدورهای بصری شهر از فاصله دور ارائه می

چهارمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

شود. واضح است محصول چنین نگاهی به شهر و طرح آن جز نقشه های متعدد و رنگارنگ نخواهد بود که جداول متعددی نیز ضمیمه آن است اما باید در نظر داشت که ضمانتی برای کاربردی بودن آنها نیز وجود ندارد. (آتشین بار، ۱۳۸۸: ۷۲)

• مصطفی بهزادفر، بستر دانش طراحی شهری را با معماری منظر یکی دانسته و اعلام می دارد که بستر آن ها هندسه فضا، کالبد و به عبارت دیگر، فرم کالبدی است. (بهزادفر، ۱۳۸۶: ۸۰) لذا رابطه بین توده و فضا، محصوریت و ساخت و سازها از مهم ترین عواملی هستند که وی برای کنترل کیفی محیط لازم می داند. (آتشین بار، ۱۳۸۸: ۷۳)

• کوروش گلکار، مفهوم منظر شهری، را متأثر از طراحی شهری دانسته و می نویسد: "قلمرو اطلاق مفهوم مذکور، مستمراً و به موازات بلوغ دانش و هنر طراحی شهری مورد پلایش و صیقل قرار گرفته است". (گلکار، ۱۳۸۵: ۴۶) وی اشاره می کند که مفهوم منظر شهری از لحظه تولد تا بلوغ طراحی شهری، همچون پدیده های زنده و پویا شاهد دگرگونی، تکامل و الگوهای متفاوتی بوده و دارای چهار حلقه می باشد؛ «منظر شهری آرایشی- تزئینی»، «منظر شهری عملکردی- برنامه محور»، «منظر شهری ادراکی- زمینه گرا»، «منظر شهری پایدار- هوشمند». در این نگاه، منظر شهری دیگر موجودی واقعی نیست، بلکه مفهومی انتزاعی و مجرد است که می تواند مستقل از کالبد شکل گیرد. (آتشین بار، ۱۳۸۸: ۷۳)

• سید امیر منصوری، منظر شهری را عضوی از جامعه شهری می داند که همراه با اهالی آن در همه تجربه ها و حوادث خاطره ساز، که تاریخ و ذهنیت افراد جامعه را نقش می دهد، حاضر بوده است. (منصوری، ۱۳۸۳: ۷۶) به همین دلیل وی جداکردن عین از ذهن را در تعریف منظر شهری ممکن نمی داند و به دنبال آن منظر شهری را عینیتی مستقل از انسان نمی پندارد. وی آنچه که مستقل از انسان است را کالبد معرفی میکند که علم تحلیل آن مورفولوژی است. (منصوری، ۱۳۸۳: ۹۵) روشن است که با چنین موجودی نمی توان با اقدامات کالبدی و آرایش بدنه های آن مواجه شد. (آتشین بار، ۱۳۸۸: ۷۳)

• سیمای شهر به تمام عواملی از شهر که به دیده می آیند و چشم قادر به تماشای آن هاست، اطلاق می شود. این عوامل به صورت انفرادی و در حالتی پیوسته و دسته جمعی عمل می کنند. (لینچ، ۱۳۸۵: ۳۲۰)

یک شهر درست مثل یک تابلوی نقاشی است، با این تفاوت که به اندازه ی نصف یک اثر هنری به آن پرداخته می شود و برای نصف دیگر آن باید این اثر را مانند یک گیاه دانست که نسبت به شرایط محیط زیست خود نیاز به قوانین و قواعد رشد دارد. منظر شهری به عنوان مفهومی از شهر که توسط شهروندان و بر اساس تجربه ی آنها از مکان پدید می آید، پدیده ی سیالی است که با شناخت تجربه ی ساکنان از فضای شهر شکل می گیرد و مهم ترین نقش آن فراهم آوردن امکان قرائت کلیت شهر به مثابه ی یک متن است. (سلطانی، ۱۳۸۶: ۲)

یافته های تحقیق

با توجه به مشاهدات میدانی و جمع آوری اطلاعات می توان به اهمیت نقش جداره در کیفیت منظر خیابان پی برد. نظریه پردازان نیز به این مهم اشاره کرده اند و منظر را یکی از مهم ترین عوامل حضورپذیری مردم در خیابان می دانند. با توجه به نتایج پرسشنامه که از مردم محله ی لنبان بدست آمده است در می یابیم که مشکلات این خیابان ناشی از وجود کاربری های ناسازگار با ساختمان های مسکونی، سر ریز بودن کاربری ها در پیاده رو ها، متمرکز بودن یک نوع کاربری در این خیابان، قدیمی بودن بیش از حد بافت که بر جداره ی ساختمان ها تأثیر می گذارد، خاموش بودن جداره ها در شب که حس ترس ایجاد می کند و دیگر مشکلاتی از این قبیل می باشد که بایستی با تدبیری درست با توجه به حفظ هویت محله و الگوگیری از نمونه های موردی داخلی و خارجی ذکر شده برای رفع این مشکلات چاره ای اندیشید.

چهارمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

جمع بندی و نتیجه گیری

خیابان ها به عنوان مکان دوم حضور مردم به صورت شبانه روزی نقش بسزایی در ایجاد ادراک مردم از فضای زندگی آن ها ایفا می کند.

منظر، منظر شهری، جداره و سیمای شهر در معنا با یکدیگر همپوشانی دارند ولی در کل آنچه که ناظر می بیند و درک می کند، معنی می دهد. جداره ی هر خیابان معرف آن است و می تواند حس امنیت، ترس، آرامش، شادی، غم و ... را به ناظر القا کند و باعث درک ناظر از محیط پیرامون خود می شود. تفکر در نمونه موردی های مطرح شده نیز اهمیت جداره و نحوه ی صحیح تغییر آن به سوی بهبود وضعیت خیابان ها و دوری از هرج و مرج و شلوغی در آن ها، دعوت کنندگی خیابان ها نمایان است. در هر نمونه موارد ذکر شده مثالی از راه حل هایی برای اصلاح جداره ها وجود دارد؛ در خیابان شریعتی تبریز، نقش رنگ در فضاهای شهری و تأثیر آن بر ادراک انسان ها ذکر شده است، در خیابان چهارباغ عباسی اصفهان، استفاده ی نادرست مصالح و همخوانی نداشتن جداره ی جدید با خیابان ذکر شده است که این امر به مرور زمان از حویت خیابان چهارباغ عباسی می کاهد، در خیابان کارگر تهران دکتر توسلی با تعیین چارچوبی در ۵ گام اساسی، به بهسازی خیابان هم در تعیین نحوه ی چیدمان بلوک ها و هم در تغییر جداره پرداخته است، خیابان ریجنت لندن نیز با بهسازی و بازسازی خیابان و جداره به شکل میدان با الگوپذیری از دیگر شهرها به مکانی که همه شمول مبدل گشته است، و در نهایت خیابان فنلندر پاریس به دلیل نا همخوانی اعضای جداره ی خیابان با یکدیگر به خیابانی تنها برای وسایل نقلیه تبدیل گشته است.

با بررسی دیدگاه های برخی از نظریه پردازان نیز می توان به اهمیت سیمای جداره ی شهری پی برد و تلاش نمود تا این سیما در جهت به نمایش گذاشتن هرچه بیشتر خیابان ها و القای بهترین احساسات و ادراک در مردم بهسازی و بازسازی شود. این بهسازی و بازسازی باید در خور هویت خیابان، شهر و محله ای که خیابان در آن حضور دارد، انجام گیرد تا خیابان هویت و اصالت خود را از دست ندهد. در خیابان لبنان اصفهان نیز با توجه به مشاهدات میدانی و مطالعات کتابخانه ای، مشکلات این خیابان را در می یابیم که شامل وجود کاربری های ناسازگار که در پیاده روها سرریز نیز دارند، تاریکی جداره ها در شب که ایجاد حس نا امنی نیز می کند، وجود اماکن مخروبه در بر خیابان که جداره را خشن و نا مأنوس می کند، قدمت زیاد برخی ساختمان ها که بر جداره و هویت تأثیر دارند و ...

چهارمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

پیشنهادات

در خیابان لنبان برای بهبود جداره در حین حفظ هویت، پیشنهاد می شود که اولاً کاربری های ناسازگار را از لایه ی اول خیابان به دیگر نقاط منتقل کرده و محله دارای کاربری متمرکز نباشد و این کاربری ها جای خود را به کاربری های فرهنگی - با توجه به حضور مسجد تاریخی لنبان- که در خور محله است بدهند، کاربری های شبانه روزی را برای روشن ماندن جداره ها در شب استقرار دهیم، دوماً جداره ی ساختمان های تاریخی را به مرمت، ساختمان های قدیمی و مخروبه را با توجه به اقلیم و بافت محله بهسازی و بازسازی نماییم، ساختمان های خالی از سکنه و یا زمین های بایر را مورد استفاده قرار دهیم، سوماً از تأسیسات مناسب جهت روشن بودن جداره ها در شب استفاده نماییم.

Archive of SID

چهارمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

منابع

۱. آتشین بار، محمد، پاییز، از گذر تا خیابان، باغ نظر، شماره ۲۰، صفحه ۶۱-۵۶. ۱۳۹۱
۲. آتشین بار، محمد، زمستان، تداوم هویت در منظر شهری، باغ نظر، دوره ۶، شماره ۱۲، صفحه ۴۵-۵۶. ۱۳۸۸
۳. آتشین بار، محمد، دی ماه، چيستی منظر شهری در آرای صاحب نظران، نشریه باغ نظر، شماره ۳. ۱۳۸۸
۴. برولین، برنت، معماری زمینه گرا، ترجمه راضیه رضازاده، نشر خاک. ۱۳۸۳
۵. بهادری، منصور، مؤلفه های مؤثر بر نقش نما و جدارهها در ارتقاء خوانایی خیابان ها در منظر شهری. ۱۳۹۲
۶. بهزادفر، مصطفی، طراحی شهری در کرمان؛ خیابانهای این سینا و ایران منش، فصلنامه آبادی، سال هفدهم، شماره ۵۶. ۱۳۸۶
۷. بیگدلی، الهه، سیما و منظر فضای شهری، بیانیه همایش سیما و منظر شهری. ۱۳۸۲
۸. پاکزاد، جهانشاه، سیمای شهر، آنچه کوبین لینچ از آن میفهمید، فصلنامه شهرسازی و معماری آبادی، شماره ۵۳، صفحه ۲۵-۲۰. ۱۳۸۵
۹. پاکزاد، جهانشاه، راهنمای طراحی فضای شهری در ایران، انتشارات شهیدی. ۱۳۸۶
۱۰. توسلی، محمود، طراحی شهری خیابان کارگر، تهران، انتشارات شرکت عمران و بهسازی شهری. ۱۳۷۹
۱۱. تیبالدز، فرانسیس، شهرسازی شهروندگرا، ترجمه محمد احمدی نژاد، تهران، نشر خاک. ۱۳۸۳
۱۲. ذکاوت، کامران، زمستان، چارچوب استراتژیک مدیریت بصری شهری، فصلنامه آبادی، سال شانزدهم، شماره ۱۸. ۱۳۸۵
۱۳. رضازاده، راضیه، بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر کیفیت معماری شهری و سیمای شهر، مجله آبادی، صفحه ۴۱-۳۸. ۱۳۸۹
۱۴. سامرسون، جان، معماری به زبان کلاسیک، ترجمه علی محمد سادات افسری، انتشارات نیلوفر. ۱۹۴۹
۱۵. سلطانی، لیلا، نقاط عطف و نشانه های شهری، نشریه اینترنتی معماری منظر. ۱۳۸۶
۱۶. طباطبایی، ملک، جداره های شهری و نقش آن ها در فضای شهری (معیارهای نماسازی در فضای شهری)، انتشارات آرمان شهر. ۱۳۹۰
۱۷. قلمسیاه، اکبر، یزد در سفرنامه ها، یزد، جلد دوم، نشر گیتا. ۱۳۷۵
۱۸. کاظمی، الهام، درسخوان، رسول، کاظمیان، پرنه، کریم پورچورسی، فاطمه، بررسی نقش رنگ در فضای شهری و تأثیر آن بر ادراک انسان ها، نمونه موردی خیابان شریعتی شهر تبریز، همایش معماری و شهرسازی و توسعه پایدار. ۱۳۹۲
۱۹. کیانی، مصطفی، معماری دوره پهلوی لول، تهران، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. ۱۳۸۳
۲۰. گلکار، کورش، مفهوم منظر شهری. فصلنامه آبادی، شماره ۳۸، ۵۳-۴۷. ۱۳۸۵
۲۱. لینچ، کوبین، سیمای شهر، ترجمه منوچهر مزینی، (ویرایش هشتم)، تهران: دانشگاه تهران (نشر اثر اصلی ۱۹۶۰). ۱۳۸۵
۲۲. مردانی، عطیه، چهارباغ اصفهان الگوی شانزلیزه پاریس، صاحب نیوز. ۱۳۹۲
۲۳. محمودی، سیدامیرسعید، "منظر شهری" فصلنامه شهرسازی و معماری آبادی، ش ۵۳، صفحه ۶۱-۵۴. ۱۳۸۵
۲۴. منصوری، سید امیر، درآمدی برشناخت معماری منظر، فصلنامه باغ نظر، سال اول، شماره دوم، صص ۶۹-۷۸. ۱۳۸۳

چهارمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

۲۵. نش، جان، طراحی خیابان ریجنت لندن. ۱۸۲۷
۲۶. نقی زاده، محمد، اصول طراحی شهری، معاونت آموزشی پژوهشکده مدیریت شهری و روستایی سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور - پژوهشکده فرهنگ و هنر جهاددانشگاهی. ۱۳۸۹
۲۷. هدمن، ریچاردز و یازوسکی، اندرو، مبانی طراحی شهری، ترجمه راضیه رضازاده و مصطفی عباس زادگان، انتشارات دانشگاه علم و صنعت، چاپ پنجم. ۱۳۸۷

28. Edwards, Trystan, 1924, Good and Bad Manners in Architecture.
29. <http://www.hamshahrionline.ir/hamnews/1384/840210/irshahr/zebash.htm>
30. http://isfahan.ir//Dorsapax/Data/Sub_36/File/2_salnamehAmari%2092.PDF
31. <http://www.mrud.ir/Portal/Home/Default.aspx?CategoryID=4a2f46c4-5ea4-4584-beeb-ca7b2ad4cae4>

Archive of SID

چهارمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

پیوست ها:

(۱) نمونه پرسشنامه:

۱. عمر بنا : کمتر از ۱۰ سال ۱۰-۲۰ سال ۲۰-۵۰ سال بیشتر از ۵۰ سال
۲. کیفیت بنا : سالم مرمت پذیر تخریبی مخروبه
۳. تعداد طبقه : یک طبقه دو طبقه سه طبقه چهار طبقه
۴. آیا سرپرست خانوار محله ی خود را دوست دارد؟ بلی خیر
۵. آیا سرپرست خانوار دوست دارد فرزنداناش نیز در این محله زندگی کنند؟ بلی خیر
۶. چقدر از امنیت محله خود راضی هستید؟ خیلی کم کم متوسط زیاد
۷. چقدر از آسفالت خیابان و سنگ فرش پیاده رو راضی هستید؟ خیلی کم کم متوسط زیاد
۸. چقدر از نورپردازی و روشنایی کوچه ها و خیابان راضی هستید؟ خیلی کم کم متوسط زیاد
۹. زمان دسترسی شما به خیابان اصلی محله چقدر است؟
کمتر از ۵ دقیقه ۵-۱۰ دقیقه ۱۰-۲۰ دقیقه بیشتر از ۲۰ دقیقه
۱۰. چقدر از از پاکیزگی محله خود راضی هستید؟ خیلی کم کم متوسط زیاد
۱۱. چقدر از جمع آوری زباله ها از سطح محله ی خود راضی هستید؟ خیلی کم کم متوسط زیاد
۱۲. آیا فعالیت لبه تجاری برای شما مشکل آلودگی صوتی ایجاد می کند؟ بلی خیر
۱۳. به نظر شما محله ای زیبا دارید؟ بلی خیر
۱۴. جداره های محله ی خود را چگونه توصیف می کنید؟
سالم ناسالم خوب مناسب نامناسب مخروبه کثیف جدید
متناسب با بافت محله نامتناسب با بافت محله
۱۵. به نظر شما این محله به چه امکاناتی احتیاج دارد؟
۱۶. به طور کلی مشکلات محله ی خود را در چند مورد ذکر کنید و راه حل نیز پیشنهاد کنید.